

PUSKÁS DÁNIEL

„[A] szavak ingoványában”

PÁL DÁNIEL LEVENTE: HOGY ÉLTÜNK, NEM HIÁBA

Fiatal Írók Szövetsége
Budapest, 2013
1500 Ft

”

„Beszélni annyi, mint állandóan úton lenni.” (ford. Makai Imre), mondta Mandelstam *Beszélgetés Dantéről* című esszéjében. Glyn Maxwell, kortárs brit költő *Time's Fool* (Az idő boldondja) című verses regényének (ami szintén él dantei párhuzamokkal) egyik mottójaként találkoztam először ezzel a mondattal, de nagyon illik Pál Dániel Levente kötetére is.

A kötetben nagyon hangsúlyos az utazás és a nyelv szerepe. Többféle utazással találkozhatunk az olvasás során, s eleve már magát az olvasást is felfoghatjuk a mű világában tett fiktív utazásnak, ahol a kötet elbeszélője idegenvezetőként kalauzol minket végig, mint Apollinaire *Égőv* című versének narrátora, aki életének főbb állomásait utazási élményein keresztül mutatja be. Olyan, mintha egy fényképalbumot nézegetne az olvasó. Az élet mint utazás jelenik meg, amire a kötet szerkesztése is utal. A kötet nyitó versike a nemi élet legelső megnyilvánulásáról szól, az első merevedésről és magömlésről, majd az első ciklus *Olho azul* című versében a születés jelenik meg, s az első versekben hangsúlyos a hajózás és a tenger motívuma, mely a magzatvízzel állítható párhuzamba. A *Prófétakörben* a barlangba zárt és falhoz kötött ember is az anyaméhben lévő magzathoz (és a cetben lévő Jónáshoz) hasonló, majd a kötet záró versében egy sírnál ér véget a narratíva. A kötet első ciklusának egyik helyszínét, Afrikát is az emberiség bölcsőjének tartják, s az itt található Alexandria a könyvtára miatt szintén jelentős állomás az emberiség kultúrájának szempontjából. Az emberiség kezdeti szakaszaira, a kultúra kibontakozására utalhat a mitológikus történetek, mesék felelevenítése, vagy a különböző népcsoportokhoz kapcsolódó hiedelmek. A *Lélekfa-lélekben* a fává változott Daphné alakja elevenedik meg, a *Prófétakörben* pedig a tengeren hánykolódva imádkozó Jónás és a barlangba temetett Jézus alakja, majd a motívum újra visszatér az *Autoekphrasisban*, ahol a falra akasztott képet a keresztre feszített keresztényekkel hozza párhuzamba az elbeszélő. Az első versben a jósló cigánylányok és a tündérmesék („ho-

mokba / várat neked építettem, sárkány / vagy hős lovagok ellen” (5.)), a *Vörös halakat vacsoráztunk* halászáinak halakkal kapcsolatos babonája, vagy az *Olho azul* születendő gyermekek szemszínével kapcsolatos hiedelme.

A születés motívuma nem csak emberi szempontból értendő, hisz a kötet során többször előfordulnak a vers keletkezésére való utalások. Ez kibővül általánosan a művészetre is, ahogy például az *Akire érdemes odafigyelni* című versben egy költő a padon felidézte egy nemrég látott nő emlékét, ahogy „kezében / üres képkerettel megy, át a hídon, / valami be nem keretezett / festmény lehetősége felé.” (51.) A műalkotás keletkezésének lehetősége folyamatosan fennáll, a szerzőn, alkotón múlik, hogy él-e a megörökítés lehetőségével, mint egy fényképezőgéppel, azaz fontosnak tartja-e, hogy emlékezzen a pillanatra.

A kötet felépítését tekintve a világ távoli pontjaitól (Afrikától, majd az eszkimók vidékétől) jutunk el az anyaországig, míg egyre közeledve elérünk a belső világhoz. Az elbeszélő saját múltjában tett pokoljárása felidézi Dante látomásos és Rimbaud önmagában tett pokoljárását, és a nyitó vers háromsoros versszakai is mintha az *Isteni Színjáték* tercínáit idéznék. A múlttal való számvetés és az út- vagy otthonkeresés jelenik meg Pál Dániel Levente könyvében. A szerző immár három kötetet tudhat maga mögött, s lassan eléri a dantei 35. életévét, ahogy a *Nyomok* című vers elbeszélője mondja: „olyan nyomot szeretnék hagyni, / amit e parton nem találtam / harminc év alatt sem.” (52.)

Az elbeszélő az utazásai során sem igazán találja a helyét, amihez hozzáadódik a mai magyarországi helyzet, így a szülőföld sem jelenik meg otthonként, a narrátor már-már Ahasvérusként bolyong a világban, hogy valahol otthonra leljen benne. A kötet szerelmeiben sincs igazán harmónia: új szerelmek lehetőségei, rosszul működő kapcsolatok, egyéjszakás kalandok, vagy a kapcsolat hiánya. A versek során többször előfordul méz, mintha ezt példázná, ahogy egyfelől a kellemes érzés, másfelől a beleragadás dominál, amitől az elbeszélő nem tud szabadulni. Ez leginkább a *Lélekfa-lélek* című versben van jelen, ahogy a két fa egymásba fonódik (s az ismétlődő szöveghelyek is ezt az összegabalyodást fejezik ki), olyan, mintha a fává változott boldogságban élő idős házaspár, Philémón és Baukisz történetének ellentéte lenne, mely az egymáson élősködő párral inkább Ady *Héja-nász az avaron* című versére hasonlít, melynek végén szintén összefonódik a szerelem és a halál.

Ahogy az országokat elhagyja az elbeszélő, a kapcsolatokból is távozik. Ha Platón *A lakoma* című művében lévő androgünt felidézzük, ahogy a két fél által alkotott egész kétfelé hasad, úgy már megjelenik a szilánkok és törött tárgyak motívuma a kötetben, amik az emlékezéshez kötődnek. A *Prófétakör* című vers így épül fel lázálomszerűen a mondattöredékekből, mint egy mozaik, de felidézi Beckett *Az utolsó tekercsének* Krappját, ahogy a fiatalkori tekercsét hallgatja, s közben tekergeti oda-vissza. A *Te vagy a nyelvem, ami idegen* című versben az elbeszélő szerelmének emléke törött darabokra, s a kavicsdobálás fogja jelenteni a felejtést. A kötet során többször megjelenik a felejtés, illetve az idő múlásának motívuma: a gyakran előforduló homok, por, a hó, vagy a baromfiudvar istenének kezéből aláhulló magok. A *Nyomokban* az elbeszélő által említett nyomhagyás is kudarcot vall, ahogy a kötet utolsó versében mondja: „nyomunk azóta por, feledés / homokja lepte be” (61.), amit csak fokoz a szerző honlapján közölt *Hiába éltünk – tévedtem korábban* című versének (2013.06.13.) erősen kiábrándult hangja. A felejtés azonban nem minden esetben működik, hisz a nyelv szintjén már bizonyos mértékig kezd működni, de a kapcsolatok területén folyamatosan jönnek vissza az

emlékek: ahogy a köveket újra partra veti a tenger, vagy a mosdó alól előkerülnek a hajszálak.

A nyelvet illetően megjelenik az anyanyelv háttérbe szorulása, feledése, s ahogy a port nem akarja kiköpní („csócsálom órákon át / mézbe ragadt fogaim között” (33.)) a *Te vagy a nyelvem, ami idegen* elbeszélője, úgy az édes anyanyelvtől sem tud szabadulni, s hasonló öszszegabalyodás jön létre, mint a *Lélekfa-lélek* esetén. Megjelenik a kifejezés nehézsége, s ahogy a vers narrátora beszélve is szerelme hangját véli hallani, felelevenedik a *Lélekfa-lélekből* ismerős élőködő, strindbergi vámpír alakja. A kifejezésben adódó nehézség metaforikusan a *Prófétakör* című versben szintén megjelenik, ahogy a barlang *szája* elé követ gördítenek, s maga a lázálomszerű mozaik is a történet összegzésére irányuló kétségbeesett próbálkozás.

Az utazás motívuma a verseket nézve is érvényes, hisz sokféle költői hanggal találkozunk a kötetben. Van szerelmi költészet, ekphraszisz, a *Család, gyerek, kenyér, mosoly* és a *Harminc* a mondókák, népdalok egyszerűségét eleveníti fel, a *Földrengés után* ciklusban közéleti témájú szövegekkel találkozhatunk, és a *baromfiudvar istene* az orwelli állatmesét idézi. A következő ciklusban *A test szabad* egy szonett, s a kötet címét adó utolsó vers, mintha Villont és a vágánsköltészetet idézné. Ahogy az utazásban, úgy az olvasásban is versről versre, ciklusról ciklusra lépünk át a határokat, átszállunk, de például a szonett szokásos rímképletének vagy hangnemének megszégése, vagy a kötetben gyakori soráthajlások szintén értelmezhetők határátlépési gesztusként (ahogy a Muzsikus Rádió mondta a szerző a szonettéről Ferenczfi János interjújában (2013.06.28.)), ami a *Reménytelen soráthajlásban* teljesedik ki leginkább, ahol ironikusan hat a szöveg, hisz egyes soroknak soráthajlasként és hagyományos sorként is van értelme. A vendégszövegek, parafrázisok átutazó turisták Pál Dániel Levente verseiben. Madách *Az ember tragédiájában* lévő eszkimó asszonyának mítosza bukkan fel az első ciklus végén, *Az ágy közös* című vers Pilinszky gyakran idézett *Életfogytiglanjának* parafrázisa, míg az *Avagy kinek van jó?* című vers elején József Attila *A Dunánál* című versének rövid átírata jelenik meg. A *Kis esti gyors* utolsó mondatában Szabó Lőrinc versének címe lappang: „Élete, szíve és mosolya, álma, / Legyen az egy” (24.) (kiemelések tőlem), a *Család, gyerek, kenyér, mosoly* cím mintha Kemény István novelláskötetének címét (*Család, gyerekek, autó*) rejténé magában. A *Lelkiismeret* című versben, ahogy a nő lábai közé nézve azt mondja az elbeszélő, hogy: „rám ne nézzen / ezen a szent helyen / isten / mozdulatlan / haragvó szeme!” (58.), felidézi Georges Bataille *A szem története* című kisregényéből a női nemi szervbe esett szemgolyót. Nem mellékes, hogy a kötetben többféle szem fordul elő: tyúkszem (mint látószerv), az afrikai halászok zöld szeme, a harisnya szeme, női szem s a fekete halak formáját is a tágra nyitott szemhez hasonlítja az elbeszélő, továbbá a narrátor által vizsgált nyomok és a követett nők felvetik a megfigyelés problematikáját (az angolban például a magánnyomozót *private eye*-nak hívják), ami, ahogy Bataille-nál, az isteni mindent látó szemben teljesedik ki.

A verselést és versformákat tekintve szintén törekszik a kötet a változatosságra, hisz a szabad versek mellett találhatunk kötött formákat is. Ahogy már említettem, *A test szabad* című vers egy páros rímekből és tíz szótagos lüktető sorokból felépülő szonett, melynek nagyobbik része egy nem fogadott üzenetek mozaikjából összeálló monológ (mely felidézi a kortárs szlovén költő, Primož Čučnik *Szonettek nem fogadott hívásokra* című ciklusának alapötletét), melyhez a szonett végén két mondatból álló felelet tartozik, melynek váratlansága feleleveníti a hagyományos szonett fordulóját. A *Harminc* című versben 4/4-es ütemhangsúlyos sorokat használ (a versszakok utolsó sora csak négy szótagos), ami egyben fel-

idézi a mondókák, népdalok egyszerűségét, de ahogy a kötet helyszíneiben: van külföldi versforma és magyaros verselés is. A vers utolsó versszakában beragad a refrén, és a kezdő sorral létrejön a keretes szerkezet, amivel a versbeszélő kiszól a szövegből: „Harminc éve nem változol” (60.). Ez összefüggésbe hozható a kötet többi ismétlődő szöveghelyet tartalmazó szövegével, vagy az időnként kávézgató elbeszélő napi szokásaival, de tágabb értelemben utalhat még a kötetben lévő megmerevedett állapotokra: a működésképtelen szerelemben ragadt felekre, a barlangba zárt és megkötözött emberre, a változatlan politikai- és gazdasági helyzetre, vagy a tyúkokra, amik nem mernek megmozdulni.

A képek és szójátékok terén vegyes a felhozatal: akadnak példák zseniálisakra, de sajnos időnként kevésbé jókra is. A *Vörös halakat vacsoráztunkban* a halászok „énekeltek, karmos hangjukkal / karcolták a tengert” (10.), majd „megtelt a hajó, jóllakottan recsegett” (Ua.). Az *Olho azulban* az „öt nap általában, / ahány az ujjak száma az egészséges kézen” (12.) jól megteremti a természeti kultúrák légkörét, amire a *Lélekfa-lélek* is törekszik a varázslásszerű kezdettel, s ebbe jól illenek az ismétlődő szöveghelyek. Az *Átszállás és eltévelyedés nélkülben* azonban az „elszívok / egy utolsó szorongást” (55.) eléggé elhasznált kép. A *Nyomok* című versben viszont az „erővel nyomom a lábam / olyan nyomot szeretnék hagyni, / amit e parton nem találtam” (52.) (kiemelések tőlem) ötletes megoldás az azonos szótövű szavak használata, vagy a *Lélekfa-lélekben* a „gyengeség vett rajtam erőt” (15.) ellentéte, illetve a *Te vagy a nyelvem, ami idegen* címében és a *IV.* részében az idegen nyelv kétértelműségével játszik (de ha erőltetni akarjuk, akkor a vers idézett és az előző két részében még a tolvajnyelv képzete is ott lapul). Azonban *A baromfiudvar istenében* lévő tyúkok, akik „tyúkszemüket / forgatták körbe” (46.) esetén nem túl szerencsés megoldás, hogy a ziccerként adódó szójátékkal élt, mert nem igazán illik a kötet többi versének hangneméhez és megmunkáltságához.

Pál Dániel Levente harmadik kötete egy eléggé sokszínű válogatást nyújt: a déli féltekétől az északiig bejárjuk a Földet, az emberek és az állatok világát, s az avantgarde szabad verseken és merész soráthajlásokon keresztül eljuthatunk a kötött formák rendszerszerűbb világába. Az elbeszélő eddigi életútjából megmaradt töredékének lehetünk tanúi, ahogyan a szilánkokat összeillesztgetve a gyerekkortól kisebb-nagyobb megszakításokkal eljutunk a harminc éves férfiig. A kötet jól indít és az utolsó vers is nagyon erős, azonban mintha a kötet közepe körül bizonyos helyeken (például az *Avagy kinek van jó?* esetén) megtorpanna ez a lendület. Mindent összevetve, egy izgalmas kötetet vehet kezébe az olvasó.